

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

Szenczi Molnár Albert V. Frigyes pfalzi választófejedelemnek dedikált könyvei a Vatikáni Könyvtárban¹. DÉZSI Lajos máig elavulatlan XIX. századi forráskiadványa,² TURÓCZI-TROSTLER József kimerítő részletességű, viszonylag friss szintézise³ után hogyan lehet még újat mondani SZENCZI MOLNÁR Albert és Heidelberg viszonyáról? Rendkívül szerteágazó tudományos kapcsolatainak Heidelberg-centrikus vizsgálatával bizonyosan. Ez a megközelítés is sokrétű lehet. A kínálkozó lehetőségek közül emelünk ki most egy véletlenül megnyugtatóan megoldható kérdést: mi történt azokkal a könyvekkel, melyeket MOLNÁR Albert egyik patrónusának, V. Frigyes pfalzi választófejedelemnek dedikált, illetve a heidelbergi bibliotékának ajándékozott?

Minden Baedeker megírja, hogy Heidelbergben egykor a Szent Lélek téren álló Heiliggeist-Kirche adott otthont „a művelt Németország legnagyobb kincének”, a pfalzi választófejedelmek adományaként létrejött világhíres könyvtárnak.⁴

Ez az egyetemi célokat is szolgáló gyűjtemény évtizedeken át kutatóhelye, tudományos kincestára volt a Heidelbergbe özönlő magyar diákoknak és tudósoknak, így SZENCZI MOLNÁR Albertnek is. Itt helyezték el a pfalzi választófejedelemnek dedikált ajándékkönyveket, mint SZENCZI MOLNÁR könyveit is. De csak 1622 előtt, mert mindjárt a harmincéves háború elején, ez év szeptemberében TILLY és csapatai hosszú ostrom után végleg elfoglalták a várost. Feldúlták és kirabolták az európai protestantizmus metropolisát; megkínózták MOLNÁR Albertet is — gúzsba kötötték, majd esigára vonva gertyával perzseltek a hasát, miként ezt KÁLVIN-fordításának egyik címlap-metszete megörökíti⁵ —, kirablása azonban mégsem volt végzetes: könyvei megmaradtak.

¹ 1967–68 telén háromhónapos itáliai tanulmányutam egyharmadát a Vatikáni Könyvtárban folytatott kutatásokkal tölthettem; így kerültek elém SZENCZI MOLNÁR Albert dedikált könyvei. „Felfedezésük” tulajdonképpen véletlen eredménye, mert nem azzal a tudatos szándékkal nyomoztam utánuk, hogy a Vatikánba került heidelbergi könyvtár magyar vonatkozású anyagát tanulmányozzam, csupán esetleges bejegyzéseket reméltem a kötetektől. (K. S. I.)

² SZENCZI MOLNÁR Albert *Naplója, levelezései és irományai*. Kiad. DÉZSI Lajos. Bp. 1898. A továbbiakban: SzMA *Naplója*.

³ TURÓCZI-TROSTLER József: *Szenczi Molnár Albert Heidelbergben*. = *Magyar irodalom — világirodalom*. II. köt. Bp. 1961. 109–155.

⁴ Vö. pl. *Das ist Heidelberg*. Führer durch Stadt, Schloss und Umgebung... 10. verbesserte Aufl. Heidelberg é. n. 20. A templom egykorú szükségzavú jellemzése Szepsi Csombor Márton klasszikus útirajzában: „Két kivalképpen valo temploma vagyon ez városnak. Eggýk az sz[ent] Lélek, ez az főbbik szinten az piatzon epitetet...” SZEPSI CSOMBOR Márton *Összes művei*. Kiad. KOVÁCS SÁNDOR Iván és KULCSÁR Péter. Bp. 1968. (Régi Magyar Próza Emlékek I.) 263. l.

⁵ Vö. DÉZSI Lajos: *Szenczi Molnár Albert (1574–1633)*. Bp. 1897. (Magyar Történeti Életrajzok.) 212. l.

V. Frigyes rosszabbul járt. Miután TILLY már a nevezetes fehérhegyi csatában is megverte, véget vetvén ezzel kurtára mért „téli királyságának”, most a holland száműzetésbe kergetett „Winterkönig” egykori hatalmas könyvgyűjteményére is rátette a kezét. Az utolsó egyleveles nyomtatványig lefoglalta, aztán Miksa bajor választófejedelem sietett teljes egészében odaajándékozni XV. Gergely pápának. XV. Gergely rövid uralkodása (1621 — 1623) alatt alighanem azzal tette nevét leginkább maradandóvá, hogy megszervezte e roppant könyvgyűjtemény Rómába szállítását, s külön, összefüggő könyvtári egységként felállította a Vatikánban a Biblioteca Palatiná-t. A könyvek elszállításának szakmai felügyeletével Leone ALLACCIT (1586 — 1669), a neves görög specialistát, a Vatikán későbbi híres könyvtárosát bízta meg, aki a sikerrel végrehajtott feladatról írásos jelentést is készített.⁶

Míndezek fényében most már megvilágosodik, miért nem talál az érdeklődő első kiadású PÁZMÁNY-műveket a Vatikánban (először természetesen ezek kézbevitelére tesz kísérletet): az ellenreformáció egykorú irodalma helyett miért éppen a protestantizmus képviselteti magát négy SZENCZI MOLNÁR-kötettel is? Jóllehet MOLNÁR Albert itt őrzött könyvei közül csak kettő származik bizonyíthatóan a heidelbergi állományból, a vatikáni Biblioteca Palatina módszeres, magyar szempontú átkutatása bizonyosan megérné a fáradságot.⁷ A törzsállomány és az ajándék-könyvanyag szakértő végigbúvárlása feltehetően gazdagítaná ismereteinket Heidelbergnek a régi magyar szellemi életben játszott szerepét illetően. E szép könyvtörténeti feladat elvégzésére óhajtunk buzdítani, amikor — fotómásolattal is illusztrálva — bemutatjuk a Vatikán két, sajátkezűleg dedikált SZENCZI MOLNÁR-kötetét.

Az egyik a *Lexicon Latino — graeco — hungaricum* második, 1611-es hanau kiadása (RMK I. 427.). Mai könyvtári jelzete *Palatina V. 1664*. A Biblioteca Palatina könyvkötéseit feldolgozó Ilse SCHUNKE szerint⁸ kötése „Pappd. Weisses Pergament mit Klappen”, s VI. Pius pápa könyvkötőjének kezeműve. Gerincének felső részén: *LEXICON / 1729. / Latinograecum Hungaricum / B / 2.26 / LEXICON LAT: GRAECO-HVNGAR: / Alberti Molnar*. Alulra — „numerazione da conservarsi” címen — ugyanazt az exlibris-t ragasztották, ami fotónkon a fedőlap belső oldalának bal felső sarkában látszik. Az első kötés-tábla felső részén is régi kéziratos jelzet: *C. 21*.

A címlap előtti órlevél rectóján SZENCZI MOLNÁR Albert I. sz. reprodukciónkon bemutatott sorai. (Ennek 5. sorában *septemviri* helyesen *septemviro*.) Az előzéklével első lapjának bal alsó sarkába ragasztott egykorú ex libris-en piros ceruzával a később áthúzott 8477-es szám látható.

A hódoló ajánlás alá MOLNÁR Albert nem írt dátumot, de naplójába feljegyezte, mikor járult az ifjú, akkor még mindössze 15 éves uralkodó színe elé. A szótár *Epistola*

⁶ Vö. *Schenkung der Heidelberger Bibliothek durch Maximilian I. Herzog und Churfürsten von Bayern an Papst Gregor XV. und ihre Versendung nach Rom*. Mit Originalschriften von Augustin THEINER. München 1844.; *Zur Geschichte der alten nach Rom entführten Bibliothek zu Heidelberg*. Von Anton RULAND. Besonderer Abdruck aus dem XVII. Jahrgange des Serapeums. Leipzig 1856.; *Relazione sul trasporto della Biblioteca Palatina da Heidelberg a Roma scritta da Leone Allacci ed ora per la prima volta pubblicata da Giovanni Beltrani*. Bologna 1882. (Estratto dalla Rivista Europea — Rivista Internazionale.); Curzio MAZZI: *Leone Allacci e la Palatina di Heidelberg*. Bologna 1893.

⁷ A múlt század közepén — DUDIK: *Iter Romanum*. Bécs 1855. c. könyvét ismeretve — NAGY Iván a Bibliotheca Palatináról szólva már jelezte, hogy a „Vaticananak ez osztályát tevő kéziratgyűjtemény Heidelbergből került Rómába . . . Dudik csak három codexet nézett által. Reánk vonatkoznak ezekben a következők . . .” *Magyar Történelmi Tár*. 1857. 245 — 246. l.

⁸ Ilse SCHUNKE: *Die Einbände der Palatina in der Vatikanischen Bibliothek*. Bd II. Katalog. Città del Vaticano 1962. (Studi e Testi 217.) 673. l.

Illustrissimo Principi ac Domino
 D^{no} FRIDERICO V. SACRI ROM.
 IMP. Electori Comiti Palatino Rheni
 Imp. Duci Bavariae
 Serenissimi Principis septemvirum
 FRIDERICI IIII. Pie m. de studiis
 nostris & Christi ecclesie optime meriti
 Patris Summi Patris filio, Demerito
 no suo letentissimo,
 Vita studiorumque in meculum factae,
 Studiorum incrementum maximum
 Utilium linguarum cognitionem multiplicem
 Felicitatem & gloriam sempiternam
 Saluum domini gratiam, ab Omnipotenti
 Deo Patre Luminum
 precans ex animo,
 HOCCE
 Lexicon Latino-Graeco-Ungaricum
 In
 Animi grati & observatis testimonium
 Humiliter offert ac
 dono dat

Albertus Molnar
 Sacerdos

1. sz.

Serenissimo & Potentissimo
 Principi ac Domino,
 DN. FRIDERICO V. S. R. I.
 Archidapifero & Electori primario,
 Bavariae Duci. Domino suo
 Clementissimo,
 Huic librum ex Germanico factum
 Ungaricum,
 In
 Stati animi Testimonium
 Fidelis subjectionis Arbam
 Summe, secundum Deum, fideiue Inducium,
 offert & dono dat, atq. in
 instructissimam Bibliothecam Electoralem
 memorie causa reponi optat,
 Serenissima Ipsius Celsitudinis
 Humilis servus
 Albertus Molnar
 Ungarus Interpre

2. sz.

dedicatoriája 1611. március 7-én kelt Marburgban, két nappal a nyomtatás befejezése előtt. („9. Martii. Elvégezetetött a Lexicon nyomtatása Hanaw.”), s e hó 24-én SZENCZI MOLNÁRT már fogadta is a választófejedelem: „24. Martii Heidelbergae accessi sacram sinaxin, donavi electori Friderico V. Lexicon, coenavi in palatio feria secunda Paschatos.”⁹ A szokásos pénzjutalmon kívül — amiről ezúttal nem tájékoztat — még abban a megtiszteltetésben is részesült, hogy húsvét másnapján a palotában¹⁰ ebédelhett.

Itt kell megjegyeznünk, hogy 1612. augusztus 21-én ismét tisztelgett V. Frigyesnél: „21. Augusti exhibui electori haeredi biblia Ungarica.” — jegyezte fel naplójában.¹¹ A KÁROLI-bibliának ez az általa sajtó alá rendezett 1612-es oppenheimi edíciója (RMK I. 434.) nem szerepel neve alatt a Vatikáni Könyvtár katalógusában, de feltehető, hogy dedikált példánya úgyszintén megmaradt, s a bibliák közül előkereshető.

Másik dedikációját a *Postilla Scultetica* (Oppenheim 1617. RMK I. 475.) őrizi. Mai könyvtári jelzete *Palatina IV. 1223*. Kötése még oppenheimi eredetű: „Pappd. Weisses Pergament”, aranymintás díszítéssel.¹² Gerincén egykorú kézírással, illetve kis papírvignettákon: *1646 / Palatina / IV 1223. Alul: 87 / II. P. 3. / 18*. Az első kötéstábla felső részén: *C. 163*. SZENCZI MOLNÁR Albert 2. sz. reprodukciónkon bemutatott ajánló sorait itt is a címlap előtti őrlevél rectóján olvashatjuk.

Abraham SCULTETUS (1566—1624), „Az Rhenus vize mellékén regnáló Frideric Palatinus Hertzegne Heydelbergaban Udvari fő Prédikátora”¹³ e művének magyar fordítását MOLNÁR Albert tehát már egyenesen a választófejedelemi könyvtárban óhajtott elhelyezni. Hogy ez mikor történt, arra nincs pontos adatunk, de megközelítőleg visszakövetkeztethető. A *Postilla Scultetica* ajánlólevele Oppenheimben kelt 1617. április 3-án. SZENCZI MOLNÁR ekkor már nem vezetett rendszeresen naplót, könyvének megjelenését sem örökítette meg, de azt elárulja, hogy április 30-án Heidelbergben tartózkodott, ekkor kapta meg az oppenheimi skólamesterséget. Május 8-án költözött Oppenheimba,¹⁴ Frigyes előtt tehát április végén vagy május elején tisztelegetett a *Postilla Scultetica*val.

A mecénás választót itt üdvözlő verssel is köszönti másik Scultetus-fordítása, az 1618-ban megjelent *Secularis concio Evangelica* (RMK I. 482.) BETHLEN Gáborhoz címzett latin ajánlólevelében, meg az 1621-es heidelbergi *Imádságos könyvecske* (RMK I. 514.) élén egyik jeles patrónusaként ugyancsak „az csehországi felséges Friderik királt, ez Palatinatusnak kegyelmes fejedelmét” nevezi meg. Szótára 1621-es kiadásának (RMK I. 513.) ismét BETHLEN Gábort megszólító ajánlása pedig mintegy összefoglalóan mond köszönetet Frigyesnek az őt és családját pártfogoló egykori segedelmekért.¹⁵

Miként fentebb jeleztük, a Vatikáni Könyvtárban még két SZENCZI MOLNÁR-kötetet őriznek: a latin—magyar szótár első, 1604-es nürnbergi kiadásának (RMK I. 392.) két példányát. Jelzetük *Racc. T. IV. 2066*. és *Barberini Y. V. 37*. Különféle leltári számokon kívül e kettőben nem található bejegyzés; jelzetük is mutatja, hogy más gyűjteménycsoportból, nem a Bibliotheca Palatinából valók.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN—KULCSÁR PÉTER

⁹ SzMA *Naplója* 52. I.

¹⁰ A Heidelberger Schloss XVII. század eleji látnivalóinak lelkes hangú leírását l. Szepsi Csombornál: I. m. id. kiad. 262—263. 1.

¹¹ SzMA *Naplója* 57. DÉZSI Lajos magyarázó jegyzete szerint: „V. Frigyes pfalzi választófejedelem ekkor 16 éves volt (szül. 1596. aug. 26.), s helyette 1614-ig gyámja, II: János zweibrückeni herceg kormányozott.”

¹² Ilse SCHUNKE: I. m. 388. 1.

¹³ L. róla az id. SZEPSI CSOMBOR-kritikai kiadás 557. lapját.

¹⁴ „30. Aprilis ultimo ☿ Heidelbergae in senatu sacro constitutus sum rector scholae Oppenheimiae. 8. Maii migravi in Collegium.” SzMA *Naplója* 78. 1.

¹⁵ Vö. DÉZSI Lajos közlésével: SzMA *Naplója* 79, 82. 1.